

زیارت عارفانه؛ توصیه‌های عالمانه

(با محوریت زیارت حضرت معصومه علیها السلام)

عباس آزاد

مقدمه

زیارت حرم کریمه اهل بیت، حضرت معصومه علیها السلام بارقه امید در فضای غبارآلود زمانه، و نسیمی فرحناک و برخاسته از باغستانهای بهشت است که سبب می‌شود زائر حرم، خود را نیازمند پروردگار ببیند، در برابر او خضوع کند، از مرکب غرور و تکبر - که سرچشمه تمامی بدبختی‌ها و سیاه‌روزی‌هاست - فرو آید و حضرتش را واسطه درگاه پروردگار عالمیان قرار دهد.^۲

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «قُمْ عَشْرَ آلِ مُحَمَّدٍ؛^۳ قم آشیانه اهل بیت علیهم السلام است.» در حقیقت، این بقعه متبرکه، نه تنها زیارتگاه است؛ بلکه آموزشگاه بزرگی برای مشتاقان و زائران می‌باشد. هر زائری که با معرفت

«السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ... يَا فَاطِمَةَ اِشْفَعِي لِي فِي الْجَنَّةِ فَإِنَّ لَكَ عِنْدَ اللَّهِ شَأناً مِنَ الشَّانِ.»^۱ سخن از بانویی است که مرقد شریفش زیارتگاه عاشقان اهل بیت علیهم السلام در قم گردیده است.

شهرها انگشترند و قم نگین قم همواره حجت روی زمین تربت قم قبله عشق و وفاست شهر علم و شهر ایمان و صفاست مرقد معصومه چشم شهر ما بهر او جانهای ما را کهربا در حریمش مرغ دل پر می‌زند هر گرفتار آمده در می‌زند این حرم باشد ملائک را مطاف زائران را ارمغان عشق و عفاف

۲. مظهر فضایل، صدیقه توانا، دانشنامه پژوهه پژوهشکده باقرالعلوم علیه السلام، قم، ۱۳۹۶ش.

۳. بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، مؤسسة الوفاء، بیروت، ۱۴۰۴ق، ج ۵۷، ص ۲۱۴.

۱. جملاتی از زیارتنامه حضرت معصومه علیها السلام که از سوی امام رضا علیه السلام وارد شده است.

و شناخت مقام صاحب این مرقد و اهداف او به زیارتش برود، از صاحب قبر الهام می‌گیرد و اصول و تعالیم مکتب را می‌آموزد و هر زیارت و سلامش، سرشار از نور علم و معرفت می‌گردد، به گونه‌ای که کثی‌ها و کاستی‌های مادی و معنوی خویش را هموار می‌کند، و از خصلتها یا اعمال و رفتاری که ناخوشایند امامان و امامزادگان است، دوری می‌جوید و در بهبود اخلاق و رفتار و روابط اجتماعی خویش می‌کوشد.

زائر تلاش می‌کند با مزور و اولیای الهی خود، همسانی و همسویی پیدا کند و راه آنان را پیماید، و می‌کوشد آنان را از خود خشنود کند و شایسته‌ی قرب و جوار دنیوی و اخروی آنان گردد.^۱

برای رسیدن به این معرفت و تحقق این شایستگی‌ها، بررسی و مطالعه‌ی سخن و سیره‌ی علما و بزرگان - که آستان بوسی حرمش را افتخار می‌دانستند - می‌تواند راهگشا باشد. از این‌رو، در این مقاله برآنیم تا بیش‌تر در آداب زیارت حضرت معصومه علیها السلام به بحث و بررسی بنشینیم.

آستان بوسش بسی فرزندگان معرفت آموز از این آستان دیده پاکان به قبرش دوخته عصمت و پاکی از آن آموخته^۲

۱. حضرت معصومه علیها السلام و شهر قم، محمد حکیمی، ۱۳۸۰ش، صص ۵۲ - ۵۴.
 ۲. تجلی کوثر در فاطمه معصومه، نشریه نگین قم، جواد محدثی، انتشارات فجر ولایت، قم، ۱۳۸۲ش، ص ۳۸.

الف) فضیلت زیارت حضرت معصومه علیها السلام

درباره عظمت و مقامات حضرت فاطمه معصومه علیها السلام و اهمیت زیارت آن حضرت، بیش از ده روایت وارد شده است و حتی سالها قبل از ولادت ایشان، امام صادق علیه السلام سخنان بسیار ارزشمندی درباره عظمت و فضیلت این بانو بیان داشته‌اند.^۳ در اینجا به دو روایت اشاره می‌شود:

۱. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «أَلَا وَإِنَّ قَمَّ الْكُوفَةَ الصَّغِيرَةَ، أَلَا إِنَّ لِلْجَنَّةِ ثَمَانِيَةَ أَبْوَابٍ ثَلَاثَةٌ مِنْهَا إِلَى قَمٍّ، تُقْبَضُ فِيهَا امْرَأَةٌ مِنْ وُلْدِي اسْمُهَا فَاطِمَةُ بِنْتُ مُوسَى، وَتُدْخَلُ بِشَفَاعَتِهَا شِيعَتِي الْجَنَّةَ بِأَجْمَعِهِمْ؛^۴ قم کوفه کوچک است و بهشت هشت در دارد که سه در از آنها به روی قم باز است و بانویی از فرزندان من در آنجا دفن خواهد شد که فاطمه، دختر موسی علیه السلام نام دارد و با شفاعت وی همه شیعیان وارد بهشت می‌شوند.»

همچنین، در متن زیارتنامه حضرت تصریح شده است که: «يَا فَاطِمَةَ إِشْفَعِي لِي

۳. «رُوِيَ عَنِ عِدَّةٍ مِنْ أَهْلِ الرَّيِّ أَنَّهُمْ دَخَلُوا عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام وَ قَالُوا: نَحْنُ مِنْ أَهْلِ الرَّيِّ، فَقَالَ: مَرْحَبًا يَا خَوَانِنَا مِنْ أَهْلِ قَمٍّ، فَقَالُوا: نَحْنُ مِنْ أَهْلِ الرَّيِّ؛ فَأَعَادَ الْكَلَامَ، قَالُوا ذَلِكَ مِرَارًا وَأَجَابَهُمْ بِمِثْلِ مَا أَجَابَ بِهِ أَوْلَادَهُ. فَقَالَ: إِنَّ لِلَّهِ حَرَمًا وَ هُوَ مَكَّةُ، وَ إِنَّ لِلرَّسُولِ حَرَمًا وَ هُوَ الْمَدِينَةُ، وَ إِنَّ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ حَرَمًا وَ هُوَ الْكُوفَةُ، وَ إِنَّ لَنَا حَرَمًا وَ هُوَ بَلَدَةُ قَمٍّ، وَ سَتُدْفَنُ فِيهَا امْرَأَةٌ مِنْ أَوْلَادِي تُسَمَّى فَاطِمَةَ، فَمَنْ زَارَهَا وَ حَبَّتْ لَهُ الْجَنَّةُ. قَالَ الرَّاوي: وَ كَانَ هَذَا الْكَلَامَ مِنْهُ قَبْلَ أَنْ يُولَدَ الْكَاطِمُ عليه السلام.» بحار الأنوار، ج ۶۰، ص ۲۱۶، ح ۴۱؛ نقلاً از کتاب: تاریخ قم، محمد محمدی ری‌شهری، دانشنامه قرآن و حدیث، دارالحدیث، قم، چاپ دوم، ۱۳۹۱ش، ج ۱۴، ص ۴۴۴.

۴. بحار الأنوار، ج ۶۰، ص ۲۲۸؛ جامع احادیث الشيعة، سيد حسين بروجردی، انتشارات سبز، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۶ش، ج ۱۲، ص ۶۱۷.

فِي الْجَنَّةِ فَإِنَّ لَكَ عِنْدَ اللَّهِ شَأناً مِنَ الشَّأْنِ؛ اى فاطمه! مرا در بهشت شفاعت کن؛ زیرا نزد خدا جایگاهی از جایگاه (شفاعت) داری.»

آیت الله مکارم شیرازی رحمته الله علیه در توضیح این مقام شفاعت، می فرماید: «می دانید که دایره شفاعت، متناسب با دایره مقام و شخصیت است؛ هر چه مقام بالاتر باشد، دایره شفاعت، گسترده تر است. معلوم می شود مقام این بانو، مقام فوق العاده عظیمی است که بر اثر معارف و تقوای بالا و مقامی شبیه عصمت، نصیب حضرت فاطمه معصومه علیها السلام شده است و اینکه سه در از درهای بهشت به سوی قم باز می شود، به احتمال قوی، یکی از سه در، آستان حضرت فاطمه معصومه علیها السلام است.»^۱

۲. در روایات فراوانی، پاداش زیارت آن حضرت، بهشت دانسته شده است که به چند نمونه اشاره می شود:

امام صادق علیه السلام می فرماید: «فَمَنْ زَارَهَا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ»^۲ هر کسی او (فاطمه) را زیارت کند، بهشت بر او واجب می شود.» به همین مضمون روایات متعددی از آن حضرت نقل شده است که می فرمایند: «إِنَّ زِيَارَتَهَا تَعْدِلُ الْجَنَّةَ»^۳ همانا زیارتش برابر با بهشت است.»

امام رضا علیه السلام می فرماید: «مَنْ زَارَهَا فَلَهُ

الْجَنَّةُ»^۴ و همچنین می فرمایند: «مَنْ زَارَ الْمَعْصُومَةَ بِقُمْ كَمَنْ زَارَنِي»^۵ و: «مَنْ زَارَهَا عَارِفاً بِحَقِّهَا فَلَهُ الْجَنَّةُ»^۶.

امام جواد علیه السلام می فرماید: «مَنْ زَارَ قَبْرَ عَمَّتِي بِقُمْ فَلَهُ الْجَنَّةُ»^۷ هر که قبر عمه ام را در قم زیارت کند، بهشت برای او است.»

نکته قابل توجه اینکه سه امام و جوب بهشت را برای ثواب زیارت حضرت معصومه علیها السلام بیان فرموده اند که ظاهراً برای هیچ یک از امامزادگان واجب التعظیم دیگر مطرح نشده است.^۸

آیت الله جوادی آملی رحمته الله علیه در این زمینه می فرماید: «راز اینکه وجود مبارک امام هشتم و امام نهم علیهما السلام فرمودند: هر کسی کریمه اهل بیت، فاطمه معصومه علیها السلام را زیارت کند، بهشت برای او است؛ این است که او اهل ولایت است! اگر کسی پیوند ولایی با دودمان عصمت و طهارت علیهم السلام داشت، می کوشد که رایحه ولایت و طعم ولایت در هستی او پدید آید و خود، جزء اولیای الهی بشود. اگر کسی جزء اولیاء خدا شد و ولی الله شد، بهشت مشتاق او است. در

۴. همان، ج ۴۸، ص ۳۱۷.

۵. ریاحین الشریعة، ذبیح الله محلاتی، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۶۹ق، ج ۵، ص ۳۵.

۶. بحار الانوار، ج ۴۸، ص ۳۱۷ و ج ۱۰۲، ص ۲۶۵، ح ۴.

۷. میزان الحکمة، محمد محمدی ری شهری، دار الحدیث، قم، چاپ یازدهم، ۱۳۸۹ش، ج ۵، ص ۱۲۸؛ بحار الانوار، ج ۱۰۲، ص ۲۶۵، ح ۳؛ کامل الزیارات، ابن قولویه، دارالمرتضویه، نجف اشرف، چاپ اول، ۱۳۵۶ش، ص ۳۲۴.

۸. رک: تجلی کوثر در فاطمه معصومه علیها السلام، سخنانی آیت الله مکارم شیرازی، موسسه کوثر ولایت، قم، ۱۳۸۲ش، ص ۱۷.
۲. بحار الانوار، ج ۶۰، ص ۱۱۷ و ج ۴۸، ص ۳۱۷.
۳. همان، ج ۶۰، ص ۲۱۷.

برخی از روایات ما آمده است که بهشت مشتاق سلمان است؛ اشتیاق بهشت به سلمان بیش از علاقهٔ سلمان به بهشت است؛ رازش آن است که بهشت محصول عقیدهٔ صحیح و اخلاق صحیح و عمل صالح است و عقیده و اخلاق و اعمال، جزء شئون ادراکی و عملی انسان است. اگر بهشت در اثر عقیده و خُلق و عمل است، و اگر عقیده و خُلق و عمل جزء شئون ادراکی و عملی آدم‌اند، پس روح انسان والاست که در اثر تحصیل عقیده و اخلاق و اعمال، بهشت را می‌سازد. بهشت مملوک انسانی است که ولی‌الله است. در جریان دوزخ هم - معاذ الله - این چنین است. بنابراین، وجود مبارک امام هشتم و امام نهم علیهما السلام، اثر زیارت فاطمه معصومه علیها السلام را استحقاق بهشت دانستند که بهشت برای اوست.^۱

در ادامهٔ این بخش، به برخی از سخنان علما دربارهٔ اهمیت و فضیلت زیارت حضرت معصومه علیها السلام اشاره می‌شود:

۱. مقام معظم رهبری علیه السلام

«ما باید از حضرت معصومه علیها السلام بیش‌تر استفاده کنیم. به هر صورت ایشان امامزادهٔ بلافصل است؛ دختر امام، خواهر امام، عمهٔ امام. خیلی عظمت دارد. بنابراین، باید خیلی مغتنم بشمارید. همهٔ مسلمانان و پیروان اهل بیت عصمت علیهم السلام به خصوص

۱. بهشت هم مشتاق ما می‌شود؟، عبدالله جوادی آملی، روزنامه کیهان، ش ۱۹۷۶۳، مورخ: ۸۹/۷/۲۰، ص ۱۰ (نسل سوم).

مردم قم، و بالخصوص طلاب و علما باید زیارت او را مغتنم بدانند و از آن حضرت استمداد بنمایند. امیدوارم خداوند به همهٔ ما توفیق عنایت فرماید تا بتوانیم از این نعمت بزرگ بیش‌تر بهره‌مند گردیم.^۲

۲. علامه مجلسی علیه السلام

«از جمله امامزاده‌ها، حضرت معصومه علیها السلام است که در شهر قم مدفون گشته و وجود این امامزاده، منشأ خیر و برکت فراوان برای زائرانش شده است.^۳»

۳. شیخ عباس قمی علیه السلام

«اما دختران حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام بر حسب آنچه به ما رسیده، افضل آنها سیدهٔ جلیلهٔ معظمه، فاطمه بنت امام موسی، معروفه به حضرت معصومه علیها السلام است که مزار شریفش در بلدهٔ طیبهٔ قم است که دارای قبهٔ عالیه و ضریح و صحنهای متعدده و خدمهٔ بسیار و موقوفات است و روشنی چشم اهل قم و ملاذ و معاذ عامهٔ خلق است و در هر سال، جماعات بسیار از بلاد بعیده شدّ رحال کنند و تعب سفر کشند، به جهت درک فیوضات از زیارت آن معظمه علیها السلام.^۴»

۴. آیت الله فاضل لنکرانی علیه السلام

«اگرچه حضرت معصومه علیها السلام امام نیست؛ ولی از امامزاده‌هایی است که امامزاده

۲. شهیده غربت، یوسف علی یوسفی، نشر زائر، قم، چاپ دوم، ۱۳۸۹ش، ص ۱۴۱.

۳. بحار الانوار، ج ۹۰، ص ۲۷۳.

۴. منتهی الآمال، شیخ عباس قمی، انتشارات مؤمنین، قم، ۱۳۸۲ش، ج ۲، ص ۴۴۷.

بودنش مسلم است، و از نظر مقام در میان امامزادگان بی نظیر و یا کم نظیر است. ایشان در میان فرزندان موسی بن جعفر علیه السلام پس از امام رضا علیه السلام با عظمت ترین است. به همین خاطر، روایات بسیاری در فضیلت و ثواب زیارت آن حضرت وارد شده است. از جمله در روایتی از امام رضا علیه السلام آمده است که: «مَنْ زَارَهَا فَلَهُ الْجَنَّةُ»^۱ هر که او را زیارت کند، اهل بهشت خواهد بود.» بنابراین، شایسته است مردم شریف ما از زیارت این بانوی بزرگ غفلت نورزند، و حتی آنها که در مناطق دوردست این کشور زندگی می کنند، مقید باشند که همچنان که به زیارت حضرت امام رضا علیه السلام مشرف می شوند، حداقل سالی یک بار به قصد زیارت این کریمه اهل بیت علیهم السلام نیز عزم سفر نمایند... و شایسته است تا آنجا که در توان دارند، در زیارت این کریمه اهتمام ورزند.»

ایشان همچنین در این باره می گویند: «وجود حضرت معصومه علیها السلام برای ما ایرانیان و شیعیان برکت و نعمت بوده است. این حوزه مقدسه قم که تاکنون باقی مانده و روز به روز هم رونق و جلوه بیشتر می یابد، از برکت وجود شریف این کریمه است. این انقلاب مدیون این کریمه است؛ زیرا رهبری بزرگوار آن در همین حوزه و در پرتو عنایت همین بانوی بزرگ پرورش یافته است و پیام انقلاب از جوار حضرت معصومه علیها السلام به تمامی ایران

۱. بحار الانوار، ج ۴۸، ص ۳۱۷.

و جهان اسلامی طنین انداز شده است. بنابراین، تکریم و تعظیم این حضرت، در حقیقت پاسداشت و سپاسگزاری از این نعمت بزرگ الهی است. علاوه بر آنکه در زیارت اولیای خدا برای زیارت کننده هم آثار و برکات معنوی دارد و هم مادی و دنیوی، و مردم ما بسیاری از مشکلات خودشان را در توسل به این بزرگواران و رفتن به زیارت، برطرف می کنند.»^۲

۵. آیت الله علوی گرگانی علیه السلام

«شخصیت حضرت فاطمه معصومه علیها السلام در حدی است که قلم، قدرت بر تحریر و زبان، توان بر تقریر آن ندارد، و اگر چیزی هم نوشته شود، فقط از باب ذکر نمونه و چیدن خوشه‌ای از خرمن پرفیض آن حضرت می باشد. و بس است در فضیلت و شخصیت آن حضرت که شخصیت‌های بزرگ عالم اسلام و فقهای عالی مقام، مانند حضرات آیات عظام: شیخ عبدالکریم حائری، مؤسس و بنیانگذار حوزه علمیه قم، و آیت الله العظمی حاج آقا حسین بروجردی رحمتهما الله و... به آن حضرت متوسل می شدند و نتیجه می گرفتند. بر مؤمنان و متدینان است که به قم توجه بیشتری نمایند و هرگاه به زیارت حضرتش مشرف می شوند، جدهاش فاطمه زهرا علیها السلام را یاد و زیارت نمایند؛ چون فاطمه معصومه علیها السلام

۲. قم و مرجعیت، علی کرچی، انتشارات زائر، آستانه مقدسه قم، ۱۳۸۴ش، ص ۲۲؛ به نقل از: مجله اشارات، زمستان ۱۳۹۲ش، ش ۱۵۳.

مظهر و تجلی مادرش حضرت زهرا علیها السلام می باشد.^۱

۶. علامه حسن زاده آملی رحمته الله

ایشان در تجلیل از مقام حضرت معصومه علیها السلام در دانشگاه قم، فرمودند: «اگر برای من ممکن بود و مواجه با مشکل نمی شدم، برای تجلیل از شخصیتی مانند فاطمه معصومه علیها السلام این مسیر را سینه خیز می آمدم... ما امامزاده زیاد داریم و خود موسی بن جعفر علیه السلام فرزندان زیادی داشتند؛ اما کدام یک از ایشان مانند فاطمه معصومه علیها السلام درخشید و منشأ خیرات و برکات شد؟ باید یک مقام ثبوتی باشد که این مقام اثبات رقم خورده باشد! و ای کاش من می توانستم در این مسیر این طور به محضر شما تشریف پیدا کنم.»^۲

۷. آیت الله مرعشی نجفی رحمته الله

«پدرم، مرحوم آیت الله سید محمود مرعشی رحمته الله برای آنکه از محل قبر شریف حضرت زهرا علیها السلام باخبر شود، چهل شب در حرم حضرت علی علیه السلام بیتوته و شب زنده داری نمود. یک شب آن حضرت در یک حالت مکاشفه به پدرم فرمود: سید محمود! چه می خواهی؟ پدرم عرض کرد: محل قبر حضرت فاطمه زهرا علیها السلام کجاست تا کنار قبرش بروم و او را زیارت کنم؟ حضرت فرمود: من که نمی توانم برخلاف

وصیت او عمل کنم و قبر وی را به تو نشان دهم. پدرم عرض کرد: پس من هنگام زیارت او چه کنم؟ حضرت فرمودند: خداوند مقام شکوهمند حضرت فاطمه علیها السلام را در این خصوص به حضرت معصومه علیها السلام داده است؛ هر کسی می خواهد زیارت حضرت فاطمه زهرا علیها السلام را درک کند، مرقد حضرت فاطمه معصومه علیها السلام را زیارت نماید. در آن هنگام پدرم به من سفارش کرد به زیارت حضرت معصومه علیها السلام بروم.»^۳

(ب) زیارت عارفانه

در برخی روایات زیارت حضرت معصومه علیها السلام مانند روایت امام رضا علیه السلام قیدی وجود دارد که از جمله مرحوم محدث قمی رحمته الله نقل کرده است: امام رضا علیه السلام به «سعد اشتری قمی» فرمود: ای سعد! نزد شما قبری از ما هست. سعد گفت: قبر فاطمه، دختر امام موسی بن جعفر علیه السلام را می فرمایید؟ فرمود: آری. سپس فرمودند: «مَنْ زَارَهَا عَارِفًا بِحَقِّهَا فَلَهُ الْجَنَّةُ؛ هر کسی او را زیارت کند و حق او را بشناسد، بهشت برای اوست.» در این روایت قید «عَارِفًا بِحَقِّهَا» یعنی شناخت حق حضرت آمده که در زیارت امام حسین علیه السلام و بسیاری دیگر از بزرگان نیز موجود است^۴ و ثوابهای بسیار گرانبهای این زیارتها را از دسترس برخی از

۳. قم و مرجعیت، صص ۱۰-۱۱.

۴. بحار الأنوار، ج ۱۰۲، ص ۲۶۵، ح ۴.

۵. الکافی، محمد بن یعقوب کلینی، دار الکتب الاسلامیه، تهران، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ق، ج ۴، ص ۵۸۰، ح ۱.

۱. قم و مرجعیت، صص ۲۳-۲۴.

۲. <http://hawzahnews.com/TextVersionDetail/256533>

گفتگو با حجت الاسلام والمسلمین حسن رضائی، از شاگردان علامه حسن زاده آملی رحمته الله.

ناآشنایان با منزلت و جایگاه حقیقی امامت دور می‌دارد.^۱

آیت الله جوادی آملی رحمته الله علیه در تبیین آن چنین می‌فرماید: «روایتی است که از وجود مبارک امام رضا علیه السلام رسیده است که فرمود: اگر کسی خواهرم، کریمه اهل بیت، فاطمه معصومه علیها السلام را «عَارِفًا بِحَقِّهَا» زیارت کند، بهشت برای او ثابت است. معلوم می‌شود کریمه اهل بیت، فاطمه معصومه علیها السلام حقی دارد؛ بعضی از زائران به حقیقت عارف اند، بعضی عارف نیستند. بعضی او را فقط به عنوان خواهر امام و دختر امام و عمه امام می‌شناسند و زیارت می‌کنند. اینها طرفی از فضیلت و ثواب را می‌برند؛ اما به ثواب کامل بار نمی‌یابند! بعضی حق این کریمه را می‌شناسند که امام هشتم علیه السلام این چنین فرمود. حالا حق او چیست تا انسان آن حق را بشناسد و آن حضرت را با معرفت به حق زیارت کند؟

اولین نکته آن است که وجود مبارک کریمه اهل بیت، فاطمه معصومه علیها السلام در سلسله جلیله انبیاء و اولیا قرار دارد... و طهارت، معرفت، زهد و عبادت، علم و عقل و سایر ملکات نفسانی را در اثر شاگردی ائمه علیهم السلام و صحابت ائمه علیهم السلام به دست آورده است.

اینکه همه بزرگان در پیشگاه این کریمه عرض می‌کنند: «إشْفَعِي لِي فِي الْجَنَّةِ فَإِنَّ لَكَ عِنْدَ اللَّهِ شَأْنًا مِنَ الشَّأْنِ» معلوم

می‌شود که وجود مبارک این کریمه از ولایت الهی برخوردار است و با قرآن همراه است و از قرآن جدا نمی‌شود. چنین مقامی را اگر کسی بشناسد و آن حضرت را با این معرفت زیارت کند، استحقاق بهشت دارد.^۲

پس زیارت زمانی ثمربخش است و برای زائر برکات دارد که عارفانه و همراه با شناخت باشد. آیت الله مکارم شیرازی رحمته الله علیه در این باره می‌فرماید: تعبیر «عَارِفًا بِحَقِّهَا» که در روایت مذکور آمده، اشاره به این است که مقامات ایشان علاوه بر اینکه خواهر امام است و دختر امام است و عمه امام است که خود اینها دانستن معنی اش پی بردن به حقیقت امام بردن و عظمت امام است، مقامات والای آن حضرت را هم باید بدانند... که او دارای مدارجی والا از معرفت الله و تقوا و عبادت فوق العاده بوده، همان طور که در زیارتنامه ایشان است که: «فَإِنَّ لَكَ عِنْدَ اللَّهِ شَأْنًا مِنَ الشَّأْنِ»^۳

در ادامه نگاهی به سیره عالمان بزرگ دین در زیارت حضرت معصومه علیها السلام می‌اندازیم:

۱. استمرار و اهتمام به زیارت

آیت الله ملکوتی رحمته الله علیه درباره سیره امام خمینی رحمته الله علیه می‌گوید: امام خمینی رحمته الله علیه زمانی که در قم بود، به طور مرتب به زیارت حضرت

۲. روزنامه کیهان، ش ۱۹۷۶۳، مورخ: ۸۹/۷/۲۰، ص ۱۰ (نسل سوم).

۳. تجلی کوثر در فاطمه معصومه علیها السلام، جوابیه آیت الله مکارم شیرازی، ص ۴۹.

۱. آسیب شناخت حدیث، عبدالهادی مسعودی، انتشارات زائر، آستانه مقدسه قم، چاپ اول، ۱۳۸۹ش، ص ۲۹۱.

معصومه علیها السلام می‌رفت. یادم هست که امام بزرگوار هر روز بعد از درس فلسفه که عصرها بود و من هم در آن شرکت می‌کردم، به زیارت حضرت معصومه علیها السلام می‌رفت. همین‌طور زمانی هم که درس اصول تدریس می‌کرد که آن هم عصرها بود، هر روز برای زیارت آن حضرت مشرف می‌شد.^۱

آیت الله اراکی رحمته الله هر روز قبل از ادای فریضه ظهر و عصر به حرم مطهر حضرت معصومه علیها السلام برای زیارت می‌رفت. ایشان در مسجد امام خمینی رحمته الله (مقبره شاه عباس متصل به حرم) به اقامه نماز جماعت ظهر و عصر می‌پرداخت که مکان بسیار کوچکی بود. وقتی به ایشان می‌گفتند: بهتر است در یک مسجد بزرگ بیرون از حرم اقامه جماعت کنید! می‌فرمود: من بدان جهت در اینجا نماز جماعت می‌خوانم و آن را می‌پسندم که پیش از نماز، توفیق زیارت حضرت معصومه علیها السلام را پیدا می‌کنم.

هنگامی که به دلیل برخی تعمیرات، نمازهای جماعت داخل حرم برای مدتی تعطیل شد، ایشان برای نماز جماعت به نزدیک‌ترین مسجد به حرم مطهر می‌شتافت تا پس از نماز به فیض زیارت حرم حضرت معصومه علیها السلام برسد.

حجت الاسلام و المسلمین حاج شیخ

علی بهجت، فرزند مرحوم آیت الله العظمی بهجت رحمته الله در بیان شمه‌ای از سیره پدر خویش، بیان کردند: ایشان حدود سال ۱۳۲۴ش به قم مشرف شد و مستقر گردید و هر روز به حرم مطهر حضرت معصومه علیها السلام مشرف می‌شد. در سال ۱۳۳۷ با اینکه منزل ما در خیابان آذر بود و راه تا حرم دور بود؛ ولی ایشان برای درس و بحث و تدریس و سپس برای زیارت، به‌طور مرتب به حرم مشرف می‌شد و هر روز، حتی روزهایی که درس و بحث هم تعطیل بود، مقید بود که برای زیارت، به حرم برود.

زیارت ایشان طول می‌کشید، به طوری که معمولاً برنامه‌های عبادت ایشان از وقتی که بیدار می‌شد، تا می‌رفت حرم و زیارت و بر می‌گشت، پنج الی شش ساعت طول می‌کشید و روزهای پنجشنبه و جمعه بیش‌تر هم می‌شد و وقتی هم که حرم شلوغ می‌شد، به رواقهای اطراف می‌رفت و آنجاها راز و نیاز می‌کرد؛ ولی با این همه، وقتی از حرم بر می‌گشت، احساس خستگی نمی‌کرد؛ بلکه با نشاط‌تر می‌شد.^۲

آیت الله مصباح یزدی رحمته الله در این باره می‌فرماید: بنده از سال ۱۳۳۱ش که به قم آمدم، با ایشان آشنا شدم. منزل ایشان جنب مدرسه حجتیه بود. تقریباً هر روز ایشان را هم در راه و هم در حرم زیارت می‌کردم.

۲. زیارت در سیره علمای معاصر، مجله فرهنگ زیارت، ش ۳، ۱۳۸۸ش.

۱. برگرفته از نوار مصاحبه با حضرت آیت الله ملکوتی به نقل از جناب حجت الاسلام عبدالرحیم ابادری.

تقدید ایشان به زیارت حضرت معصومه علیها السلام و برنامه‌های متعددی که هر روز اجرا می‌کردند، اولین چیزهایی بود که هر بیننده‌ای را به خود متوجه می‌کرد.^۱

آیت الله مرعشی نجفی رحمته الله دربارهٔ اهتمام خود به زیارت حرم حضرت معصومه علیها السلام می‌فرماید: شصت سال است که هر روز من اولین زائر آن حضرت هستم.^۲ و از شصت سال پیش به این طرف، صبح زود و پیش از باز شدن درهای حرم مطهر و زودتر از دیگران می‌رفتم و منتظر می‌ایستادم. این انتظار گاهی یک ساعت قبل از طلوع فجر بود تا خدایم درها را باز کنند، و زمستان و تابستان برایم مساوی بود. در زمستانها، هنگامی که برف همه جا را می‌پوشاند، بیلچه‌ای کوچک به دست می‌گرفتم و راه خود را به طرف صحن باز می‌کردم تا خود را به حرم مطهر برسانم.^۳

آیت الله حاج میرزا جواد آقا ملک تبریزی رحمته الله برای رفتن به زیارت حضرت معصومه علیها السلام بسیار جدیت داشت و با داشتن مرضی قلبی، هر روزه به حرم مشرف می‌شد.

۲. ادب حضور

آیت الله فاضل لنکرانی رحمته الله دربارهٔ ادب آیت الله بروجردی رحمته الله در زیارت حضرت معصومه علیها السلام می‌فرماید: آیت الله بروجردی رحمته الله

از کسانی بودند که به زیارت حضرت معصومه علیها السلام توجه خاصی داشتند. ایشان هنگام بیرون رفتن از حرم مطهر حضرت معصومه علیها السلام عقب عقب خارج می‌شدند و برای رعایت ادب و احترام، پشت به ضریح مقدس نمی‌کردند.

حضرت آیت الله بروجردی رحمته الله نه تنها بر حفظ احترام و رعایت ادب به ساحت مقدس حضرت معصومه علیها السلام اصرار داشت؛ بلکه در مقابل هرگونه عملی که موجب هتک احترام آن حضرت می‌شد، ایستادگی می‌کرد و حتی الامکان از آن جلوگیری می‌نمود. نوشته‌اند که در عصر مرجعیت ایشان، شاه عربستان به ایران آمد و به وسیلهٔ سفیر عربستان در ایران، هدایایی برای ایشان فرستاد. سفیر به محضر آیت الله بروجردی رسیده و از ایشان تقاضا کرد شاه عربستان را برای ملاقات به حضور بپذیرد؛ ولی ایشان از پذیرفتن این تقاضا امتناع فرمود و دلیل رد این رو، عرض کردند: بهتر است به دلیل مصالح شیعیان، از جمله اخذ اجازهٔ زیارت ائمهٔ بقیع علیهم السلام به آنان از ناحیهٔ دولت عربستان، این تقاضا را بپذیرد؛ اما ایشان در پاسخ فرمودند: این شخص (شاه عربستان) اگر به قم بیاید، از آنجا که وهابی است، به زیارت مرقد مطهر حضرت معصومه علیها السلام نمی‌رود، و هرگاه او به دیدار من آید؛ ولی به زیارت مرقد مطهر حضرت معصومه علیها السلام نرود، به مقام ارجمند حضرت معصومه علیها السلام توهین

۱. قم و مرجعیت، صص ۱۷-۱۸.

۲. فصلنامه فرهنگ زیارت، ش ۷، ۱۳۹۰ش، ص ۸۱.

۳. شهاب شریعت، علی رفیعی (علامه مروذستی)، کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، قم، چاپ دوم، ۱۳۸۱ش، ص ۲۸۲.

خواهد شد و من به هیچ وجه چنین موضوعی را که اهانت غیرمستقیم به حضرت معصومه علیها السلام است، نمی‌پذیرم.

امام خمینی علیه السلام بعد از درس به حرم مطهر مشرف می‌شد و سپس در نزدیکی ضریح زیارتنامه می‌خواند و دو رکعت نماز می‌گزارد و از همان پایین پا بر می‌گشت و هیچ وقت بالا سر نمی‌رفت؛ گویا آمدن از بالاسر را نوعی بی‌احترامی می‌دانست. ایشان همانند آیت الله العظمی بروجردی علیه السلام هنگام خروج از حرم، عقب عقب بیرون می‌رفت و از این راه، احترام خود را به ساحت مقدس حضرت معصومه علیها السلام تقدیم می‌نمود.^۱

۳. عتبه بوسی

امام خمینی علیه السلام تا آن هنگام که در قم ساکن بود و بعدها هم هرگاه به قم می‌آمد، به زیارت حرم مطهر حضرت معصومه علیها السلام می‌رفت و نهایت فروتنی را در برابر مقام والای آن حضرت داشت. ایشان کنار مرقد مطهر می‌آمد و متواضعانه به توسل می‌پرداخت و با اشتیاقی عارفانه، ضریح را می‌بوسید.^۲

علامه طباطبایی علیه السلام نیز نهایت ارادت و تواضع را نسبت به حضرت معصومه علیها السلام ابراز می‌نمود. شهید مطهری علیه السلام هرگاه نام ایشان را به زبان می‌آورد، می‌گفت: «رُوحی لَه الفِداء؛ روحم به فدای او باد.» ایشان

دلیل این همه تجلیل و احترام را چنین بیان فرموده است که: من فیلسوف و عارف بسیار دیده‌ام و احترام من به علامه طباطبایی به خاطر فیلسوف بودن ایشان نمی‌باشد؛ بلکه از این جهت است که او عاشق و دل‌باخته اهل بیت علیهم السلام است؛ چراکه علامه در ماه رمضان روزه خود را با بوسه بر ضریح مقدس حضرت معصومه علیها السلام افطار می‌کرد؛ ابتدا پیاده از منزل تا حرم مطهر (با توجه به آن سنین پیری و دوری راه) مشرف می‌شد، ضریح مقدس را می‌بوسید، سپس به خانه می‌رفت و غذا می‌خورد.^۳

۴. خواندن زیارت و دعا، تلاوت قرآن و اقامه نماز

خواندن زیارات مأثوره؛ به‌جا آوردن نماز زیارت؛ توبه و استغفار از گناهان؛ از جمله آداب زیارت بیان شده است.^۴

زیارت حضرت آیت الله بهجت علیه السلام در حرم مطهر بیش از یک ساعت و نیم یا دو ساعت و بعضی از روزها تا سه ساعت هم طول می‌کشید و حدود یک ساعت را در مقابل ضریح حضرت می‌ایستاد و سپس به داخل رواقها می‌رفت و زیارت امین الله و جامعه کبیره را در حرم می‌خواند. وقتی از ایشان سؤال شد که این زیارتها را چرا اینجا می‌خوانید؟ در پاسخ فرمودند: بزرگوارانی را

۳. حضرت معصومه علیها السلام چشمه جوشان کوثر، محمد محمدی اشتهازی، صص ۹۰ - ۹۱؛ به نقل از مجله پیام انقلاب، ش ۱۲۳، مقاله: جرعه‌های حیاتبخش، صص ۲۷۳.
۴. مفاتیح الجنان، شیخ عباس قمی، صص ۵۰۵.

۱. قم و مرجعیت، صص ۱۴-۱۵.

۲. همان، صص ۱۵.

که در این زیارتها مورد خطاب هستند، از همین جا زیارت می‌کنم.

ایشان برای زیارت حضرت معصومه علیها السلام معمولاً به ضریح نزدیک نمی‌شد؛ بلکه در کنار دیوار طرف مسجد اعظم می‌ایستاد و زیارت می‌کرد تا مزاحم کسی نشود.

آیت الله مرعشی نجفی رحمته الله می‌فرماید: هنگامی که در قم سکونت کردم، صبحها در حرم حضرت معصومه علیها السلام اقامه نماز جماعت نمی‌شد، و من تنها کسی بودم که این سنت را در آنجا رواج دادم. در آنجا خود، تنها نماز می‌خواندم تا پس از مدتی یک نفر به من اقتدا کرد و پس از آن کم کم افراد دیگر اقتدا کردند و بدین ترتیب، نماز جماعت را در حرم مطهر آغاز کردم و تا امروز که شصت سال از آن تاریخ می‌گذرد، ادامه دارد. آهسته آهسته ظهرها و شبها نیز اضافه شد و از آن پس روزی سه بار در مسجد بالاسر حضرت معصومه علیها السلام و صحن شریف نماز می‌خواندم.^۱

۵. ایستادن رو به قبله

آیت الله حاج شیخ مرتضی حائری، فرزند مرحوم مؤسس رحمته الله، در ضمن یادداشت‌های خود آورده است: از خوابهای عجیب که قرائن خارجییه دارد و راجع به حضرت معصومه علیها السلام است، اینکه من، نگارنده، این جریان را که اهل علم و

تحقیق و دقت در این امور، زیارت حضرت معصومه علیها السلام را در قسمت بالا سر حرم انجام می‌دادند، نمی‌پسندیدم؛ برای اینکه اولاً، سلام به حسب اعتبار عرفی باید به طرف آن وجود مقدس باشد، نه بالای سر و رو به قبله که بدن مطهر در طرف چپ واقع می‌شود و در هیچ یک از سلامها - تا آنجا که می‌دانم - این شکل نرسیده است.

ثانیاً، در خصوص ضریح آن حضرت که قبر مطهر نسبت به ضریح انحراف دارد و صورت مطهر نوعاً در پشت سر واقع می‌شود؛ شبی خواب عجیبی دیدم که سه نفر از مردمان بیابانگرد که یکی از آن سه بزرگوار معلوم بود که امام عصر علیه السلام بود، در پشت سر حضرت، رو به قبله، در طرف سر مبارک ایستاده‌اند و زیارت می‌کنند - به حسب ظاهر - یعنی معلوم بود که برای زیارت ایستاده‌اند؛ ولی من کلمات آنها را نمی‌شنیدم. بعداً به روایت «سعد» که سند زیارت آن وجود مبارک است، مراجعه کردم، دیدم: «عِنْدَ الرَّأْسِ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ؛ نزد سر رو به قبله» و عبارت «فوق الرأس» به معنای بالا سر را ندارد، و نزد سر، رو به قبله، با توجه به عرفیت سلام که باید رو به جانب بدن مطهر باشد، منطبق بر همان موضع است که در عالم خواب، امام علیه السلام و دو نفر از یاران آن بزرگوار ایستاده بودند.^۲

۱. زندگانی کریمه اهل بیت علیهم السلام، علی‌اکبر مهدی‌پور، حاذق، قم، ۱۳۸۰ش، صص ۲۰۸ - ۲۰۷؛ به نقل از: آخرین معصوم و حضرت معصومه علیها السلام، <https://hawzah.net>

۱. شهاب شریعت، ص ۲۸۲.